

FORSVARSAKADEMIET

Forum

For

Forsvarsstudier

DIIS udredningen om
Den Kolde Krig

J.E. Andersen

Marts 2006

København 2006
Forsvarsakademiet
Svanemøllens Kaserne
Ryvangs allé 1
2100 København Ø
Tlf.: 3915 1515
Fax: 3929 6172
Web: fak@fak.dk/www.fak.dk
Ansvarshavende redaktør:
Chefen for Forsvarsakademiet
Generalmajor Karsten Møller
Tryk: Forsvarets Trykkeri, Vedbæk
Grafisk Design: Bent-Ole Kure
ISBN(10): 87-91421-15-2
ISBN(13): 978-87-91421-15-0
Pris: 20 kr.

Forum for Forsvarsstudier og andre publikationer fra
Forsvarsakademiet kan bestilles ved henvendelse til
Forsvarsakademiets Informationservice.

DIIS UDREDNINGEN OM DEN KOLDE KRIG

*"Eet er Skib at føre
et Andet et Søe-kort at forstaa...!"*

INDLEDNING

Af diplomater, officerer, professorer og andre er rejst en række kritikpunkter vedrørende DANSK INSTITUT FOR INTERNATIONALE STUDIERS (DIIS) udredning om "DANMARK UNDER DEN KOLDE KRIG" (DKK). Formanden for DIIS, professor Georg Sørensen, har i en kronik i "Jyllands Posten" den 26. oktober 2005 fremhævet, at udredningen er redelig og bagatelliseret debatten til at "dreje sig om nogle få afgrænsede områder". Han anfører, at der er "behov for at træde et skridt længere tilbage og se mere generelt på den samlede udredning". Lad mig så gøre det.

Jeg er i den specielle situation at have været stillet til rådighed af Forsvarets Efterretningstjeneste (FE) for udrederne fra DIIS som assistance til at finde rundt i FE arkiver. Opgaven at forske i FE arkiver har hovedsagelig været udført af Dr.phil. Frede P. Jensen (FPJ). Jeg har således kunnet følge ham i hans arbejde i hele perioden, og jeg er glad for at kunne begynde med at sige, at jeg ikke kunne drømme om at anfægte FPJ redelighed eller videnskabelige hæderlighed. Men deraf følger (heldigvis) ingen forpligtelse til at være enig med ham i hans konklusioner eller de konklusioner, der er draget af andre på grundlag af hans arbejde. For så vidt som FPJ arbejde har ført til nogle af de hovedkonklusioner, som indeholdes i DKK, må jeg overraskes over, at han ud fra sit personlige kendskab til baggrunden for og forløbet af Den Kolde Krig, støttet til de arkivalier han har haft adgang til, kan anerkende f.eks. den i DKK indeholdte trusselsvurdering. Min overraskelse mindskes ikke af, at nævnte konklusion drages af et relativt begrænset antal udredere fra DIIS imod det store antal nationale og internationale eksperter, der på et bredt akademisk område og løbende

siden 2. Verdenskrig er kommet til konklusioner med et modsat indhold. Min overraskelse er måske størst i forhold til DIIS' manglende overraskelse over deres egen konklusion. Jeg har derfor, inspireret af DIIS' formands opfordring søgt at finde forklaringer på, hvordan DIIS kan være nået frem til så epokegørende konklusioner i modsætning til et altovervejende flertal af andre vestlige opfattelser.

GENERELT

Udredningen omfatter en meget betydelig stofmængde og har utvivlsomt været en tidskrævende og vanskelig opgave for DIIS. Hovedparten af bind 1 samt endvidere bind 2 giver generelt en dækkende beskrivelse, om end enkelte forhold giver anledning til undren. Det begrebsapparat, som opstilles i første del af bind 1 samt redegørelser og vurderinger i bind 3 med afsmittende virkning i bind 4 synes på en række punkter at være præget af mindre virkelighedsnærhed og er mere problematiske, end opgavens omfang og vanskelighed gør det naturligt. Der er flere årsager hertil.

Kildematerialet er - som anført af DIIS - mangelfuldt, blandt andet forårsaget af begrænset adgang til russisk og andet østligt materiale. Dette burde have medført større forsigtighed i DIIS' vurderinger og konklusioner, end det i en række tilfælde er sket. DIIS synes i øvrigt at have opfattet større dele af det foreliggende østlige kildemateriale som mere ukendt i Vesten, end det rent faktisk er tilfældet. Hertil kommer en svaghed forårsaget af mangelfuld kildekritik.

Det er betænkeligt, at et så vægtigt kildemateriale som "Beretning fra Forsvarskommissionen af 1988" er udeladt, samtidig med at muligheden for inddragelse af militært sagkyndige stort set ikke er benyttet. Kombinationen heraf leder tanken hen på en bevidst hensigt.

Den trusselopfattelse, som udredningen bygger på, virker meget abstrakt og medvirker til konklusioner, der synes for skråsikre.

Det er vanskeligt at frigøre sig for det indtryk, at DIIS har haft tilbøjelighed til at lade tese styre vurdering i hvert fald på trusselsområdet

DIIS har muligvis haft for få ressourcer til at håndtere den store stofmængde, men hvis det er tilfældet, måtte det vel have ført til større forsigtighed i konklusioner.

I det følgende vil jeg gennem eksempler søge at belyse ovenanførte ankepunkter.

OPGAVENS KRAV OM INDDRAGELSE AF MILITÆR SAGKUNDSKAB

Når jeg læser DIIS udredningen, savner jeg en væsentlig og stringent information om de midler, som DIIS har haft til rådighed i forhold til den stillede opgave, og hvorfor de har været resourcefordelt, som de har i forhold til opgaveløsningen. En sådan information vil medvirke til at afspejle opgaveløserens prioritering(er) og dermed begrunde en eventuel afvigelse fra opgavens ordlyd. Overført til udredningen må en militær sagkyndig læser netop heri søge en årsag til, at opgaveløsningen ikke fuldt ud tilgodeser opgavens ordlyd.

Opgaven er beskrevet i bind 1, pag. 15, stk. 1-4. Den omfatter USSR's sikkerhedspolitiske strategi og den militære trussel. I forbindelse med sidstnævnte fordres både en beskrivelse og en vurdering af den kvantitative henholdsvis den kvalitative styrkeopbygning i USSR og de øvrige Warszawapagtlande (WAPA) som grundlag for en vurdering af trusselens udmøntning i et angreb på Vesteuropa og herunder truslen mod dansk territorium. Dertil skal beskrives USSR's udvikling og deployering af nukleare og andre masseødelæggelsesvåben med fremføringsmidler sammen med kendte sovjetiske doktriner for anvendelse af disse våben samt de overordnede sovjetiske overvejelser vedrørende opbygning og anvendelse af nukleare styrker.

I nærværende artikel vil jeg begrænse mig til at vurdere den i kommissoriet klart stillede opgave af trusselsmæssig karakter, idet den jo i

princippet er helt identisk med den opgave vedrørende USSR's sikkerhedspolitiske strategi og den militære trussel, som Forsvaret og ikke mindst Forsvarets Efterretningstjeneste (FE) har haft i hele forløbet af den kolde krig. Dog med den tilføjelse, at medens det konstant var FE opgave at løse samme opgave som DIIS, skulle tjenesten løse den fremadrettet, medens DIIS opgave i sagens natur var bagudrettet på et tidspunkt, hvor den kolde krig var slut.

Det står vist enhver læser klart, at grundelementet i DIIS' opgave vedrørende truslen er endda særdeles militærspecifikt. En opfattelse, der burde være en klart styrende parameter for enhver, der er blevet pålagt en sådan opgave.

Jeg ser ikke en sådan opfattelse afspejlet i redegørelsen. Dette kunne have været anderledes, såfremt DIIS ud fra en erkendelse, som netop nævnt, havde taget konsekvensen ved at søge militær ekspertise inddraget. Men det sker ikke. DIIS' udredere påtager sig rollen som "særligt sagkyndige" på det militære område. Intet sted fremstår det vel klarere end i en sammenligning mellem nævnte opgavestilling, bind 1, pag.14 og bind 4, bilag 1, sidste stk., hvor er omtalt de officerer, med hvilke "der i en tidlig fase af arbejdet [har været gennemført samtaler til baggrund]". Navnene omfatter to tidligere forsvarschefer, der i hver sin periode har været pålagt det øverste ansvar for landets og nationens forsvar mod den trussel, som DIIS er pålagt at vurdere. De repræsenterer derfor i omhandlede perioder landets fremmeste militære ekspertise. Dertil en chef for Forsvarets Efterretningstjeneste, der, som nævnt ovenfor, har haft en opgave af samme art, som nu var pålagt DIIS. Fremdeles en sektorchef af FE, som i en periode havde det daglige ansvar for tolkningen af alle efterretninger med henblik på den varsling, der skulle sætte landet i stand til at gøre sig klar, skulle truslen fra WAPA betinge det. Yderligere stod en på det tidspunkt aktiv chef for FE, som endda havde været højt placeret efterretningsofficer i NATO og forsvarsattaché i såvel Warszawa som Moskva til rådighed. Men heller ikke denne ekspertise havde DIIS brug for. De "kunne selv", hvorfor de to forsvarschefer og de to/tre efterretningscheferes bidrag blev til "samtaler til baggrund". Jeg skal medtage, at det ved de indledende samtaler blev antydnet over for de pågældende, at egentlige in-

terviews ville følge efter. Denne mulighed blev positivt modtaget, men blev aldrig bragt i anvendelse. Udredningens militære niveau taler sit eget tydelige sprog herom, for den, der forstår dette.

Det synes tankevækkende, at DIIS i en udredning, der jf. opgavestillingen forventes at omfatte ikke mindst den militære trussel, Danmark har stået over for i mere end 50 år – ikke inddrager egentlig rådige militære ekspertise. Almindelig anstændighed taler for, at DIIS som minimum havde oplyst baggrunden for ikke at lade de nævnte militære eksperter fremstå mere substantielt.

KILDEGRUNDLAG, KILDEKRITIK OG ANVENDELSE

Når det klart militære aspekt i opgavestillingen er præciseret, og de militære eksperter fravalgt, kunne formodes, at udrederne i stedet havde udvalgt et grundlag til beskrivelse af den danske side af trusselsopfattelsen (en tilsvarende fra Warszawapagtside hverken var – eller er – let tilgængelig, alle opblødningstendenser ufortalt). Jeg tænker her helt bredt og omfatter såvel efterretningstjenesternes analyser og andet materiale, som det opfattedes generelt af landets øverste politiske og militære ledelse.

Jeg skal især pege på "Beretning fra Forsvarskommissionen af 1988". Hvis DIIS' kilde- og litteraturfortegnelse tages for pålydende, har denne beretning ikke været i nærheden af udredernes grundlag. Det, der undrer i dette tilfælde, synes at være, at fravalget har fundet sted uden nogen form for argumentation svarende til det ubegrundede fravalg af militær ekspertise. Et generelt udsagn fra "Forsvarskommissionen af 1988", som synes at kunne have været af værdi for DIIS i diskussionen om kapabilitet og hensigter, fremstår af denne kommissions beretning i hovedbindet, pag. 55, hvor det fremgår, at:

"Det har været og er NATOs opfattelse, at den sovjetiske militære tilstedeværelse i Europa er af et omfang, der går langt ud over det, der er nødvendigt for at varetage egne legitime sikkerhedsinteresser, samt at den allerede i kraft af sit omfang har været og

indtil videre må anses for at være en trussel mod alliancens sikkerhed".

Forsvarskommissionens beretning er både omfattende og meget detaljeret og giver et dybt indblik i datidens politiske og militære vurderinger af truslen mod Danmark fra Warszawapagtens side. Den giver også en dynamisk sammenligning af det militære styrkeforhold mellem Øst og Vest, en sammenligning man i øvrigt må efterlyse i DIIS udredning uagtet, at den er omfattet i opgavestillingen.

Netop Forsvarskommissionen af 1988 havde som ambition at formidle en sådan dynamisk styrkesammenligning. Beretningen fra denne kommission indeholder derfor både et ganske fyldigt bilag udarbejdet af Forsvarskommandoen og Forsvarets Efterretningstjeneste om *"Udviklingen i styrkeforholdet mellem NATO og Warszawapagten"* samt et større afsnit i hovedbindet herom. Det interessante her er ikke kun selve bilaget, men også afsnittet i hovedbindet, der tegner opfattelsen og vurderingen, ikke kun blandt de militære eksperter, men også bredt blandt de politikere og særligt sagkyndige, der var med i kommissionsarbejdet. Jeg må anse det som både betydningsfuldt og interessant, om denne beretning, der på sin vis må siges at have været væsentlig for den danske befolknings perception, dermed for Forsvarskommissionens medlemmer og derved igen for udviklingen af dansk forsvar, havde været sat i perspektiv i udredningen, der rummer et bredt dansk syn på disse forhold. Det havde været nærliggende også at inddrage denne synsvinkel, eventuelt på bekostning af fremmedsproget litteraturs mere eller mindre kvalificerede holdninger til et generelt, og dermed for et dansk perspektiv mere upræcist, trusselsbegreb.

Men både NATO's og nævnte Forsvarskommissionsberetning er fravalgt uden begrundelse. For en læser med et vist kendskab til disse sagsforhold og fagmilitær forståelse, forekommer fravalget af dels rådig militær ekspertise, dels en trusselsvurdering, udarbejdet af NATO's medlemslandes samlede militære og politiske kapacitet og endelig en militært og politisk bredt funderet, national Forsvarskommissions beretning overraskende. Ikke mindst på baggrund af DKK formulering af en ikke særlig velbegrundet, men klart ny trusselsvurdering.

Udrederne har i stor udstrækning valgt i stedet at opsøge primært skriftlige kilder. Jeg har allerede gjort reverens for den ene forsker, der har været sat på opgaven at udlede resultater af FE arkiver. Jeg undres dog over hans ensomhed i løsningen af opgaven, der synes at være udtryk for den prioritering, DIIS har valgt uden at gøre sig opgavens omfang klar, som beskrevet ovenfor. Til gengæld er det måske netop denne "ensomhed", der bevirker, at han på relativ kort tid og uden tilstrækkelige militære forudsætninger skal tiltage sig et perspektiv, der for officerens profession har udviklet sig på kollektivt plan over en fuld generation. Til gengæld har jeg vanskeligt ved at forstå mange af hans konklusioner, som jeg ikke ser hjemlet i det materiale, han har haft rådighed over. Det kunne fra en kritisk synsvinkel formodes, at han i sine konklusioner tog hensyn netop til sin "ensomhed" i opgaveløsningen. Det synes hverken at være tilfældet i beretningen eller i den polemik, der er fulgt efter offentliggørelsen, hvor endda er set, at uenighed med forskeren tillægges "ideologiske motiver". Aner man her den objektive forskers ideologiske forsvar? Det kan derfor næppe overraske, at det er blevet klart for mig, at DIIS i sin tilpasning af egne midler til den stillede opgave, burde have forøget antallet af udredere til at grave yderligere ned i arkivet. Det kunne have forstærket bind 1's militære perspektiver, så de havde tilnærmet sig opgavens militære spørgsmål mere præcist end det nu er tilfældet.

Der gøres rede for Udredningens kildegrundlag i bind 1, pag.32ff. Det fremgår, at udrederne er sig bevidste, at der er stor forskel på kildetilgængeligheden til vestligt respektive østligt materiale. Dette afspejles i den anvendte kildekritik, hvorom det i bind 1, pag.99 hedder, at: "Når en egentlig trusselsopfattelse foretages på grundlag af.... vestlige trusselsopfattelser, vil der blive anvendt almindelige kildekritiske principper", Det anføres ganske vist ikke, hvordan man anvender "almindelige kildekritiske principper" på et afsluttet dokument, der er resultat af et systematisk efterretningsarbejde. For den, der har kendskab til et sådant dokumentets tilblivelseproces, herunder den kildekritik informationerne undergives, er det klart, at udsagnet er indholdsløst. Det ville kræve, at man fra udredernes side havde haft adgang til de sensitive kilder og den kildekritik, som efterretningstjenesten havde

anvendt på egne indhentede informationer, før disse konkluderedes til en efterretning. Dette har ikke været og kan ikke blive tilfældet af årsager, som er beskrevet i udredningen, bind 1, pag. 16. Har udrederne herefter alligevel personligt vægtet de udviklede efterretninger, synes behov for påvisning i udredningen af de tilfælde, hvor forskerne uden adgang til den bagvedliggende viden har foretaget egne ændringer af vurderingen. Ellers synes objektiviteten at have trange kår ved læsning af resultatet og forståelse af de "almindelige kildekritiske principper". Til gengæld anfører undersøgelsen ikke, hvilke kildekritiske principper - om overhovedet nogen - man følger ved anvendelse af østligt kildemateriale. Fremdeles synes en sondring mellem to sæt af principper, hvoraf et er ubeskrevet, at burde have ført til en beskrivelse af, med hvilken usikkerhed konklusioner, draget ved sammenligning mellem de to typer af kildemateriale, anvendt på forskelligt kildekritisk grundlag, bør læses.

I bind 1, pag. 36 oplyses, hvilke kilder i Forsvarets Efterretningstjeneste, der har været tilgængelige for den forsker, der havde til opgave at gennemgå arkivmaterialet her. Det anføres, at forskeren hverken har haft adgang til selve FE's arkiv eller dets arkivoversigt. Dette er korrekt. Det er imidlertid samtidig korrekt, men uoplyst, at forskeren ikke på noget tidspunkt er blevet afvist ved søgning af materiale. Når ses bort fra tidsforbruget med fremfinding af ønsket materiale, forekommer anførte begrænsninger i adgangen til dette arkiv at være mere betinget af forskerens ressourcemæssige muligheder for at håndtere den udleverede kildemængde end af begrænsninger i kildeadgangen, begrundet i klassifikation og sensitive informationer.

Det falder samtidig naturligt at påpege, at når forskerne, som beskrevet ovenfor, ikke har anvendt beretningen fra Forsvarskommissionen af 1988 og den deri indeholdte og citerede trusselsopfattelse fra NATO, kan det være en tilfældighed. Men på baggrund af deres adgang til studien "TRUSLEN MOD DANMARK", som har været til rådighed for dem i en ren national opfattelse (indeholdt i bl.a. 1988 udgaven) med næsten samme ordlyd, som heller ikke er anvendt, synes en redelig beskrivelse af DIIS metode herefter kun at kunne kvalificeres som "fravalg". Og det sætter et udpræget spørgsmålstegn ved den ønskede

redelighed af udredningen. Præcis i den korte formulering i såvel Nato-dokumentet som i FE dokument beror hele argumentationen for den tankegang, at WAPA militære struktur og volumen langt oversteg, hvad der fra en både militærfaglig og almen logisk synsvinkel kunne legitimeres ved WAPA forsvarsbehov. Den indeholdte overskydende kapacitet kan derefter udelukkende kvalificeres som offensivt orienteret, uden hvilken den ingen mening har, og som i sig selv er en intentions-tilkendegivelse!

Netop dette forhold kan jeg ikke se udrederne forholde sig til. Den sovjetiske vilje til at opbygge og vedligeholde, endda at øge denne kapacitet igennem den kolde krig under konstant afsavn for både de sovjetiske som lydlandenes befolkningers levestandard, understreger over tid, hvilken vægt skiftende ledere i USSR har tillagt denne offensive kapacitet og dens iboende formål. Dermed kvalificeres den militære tilgangs betydning i opgavestillingen til DIIS fra regeringens side, men uden at udrederne iagttager denne med en tilstrækkelig præcision, der kan honorere opgaven. Jeg vælger at formode, at det netop er udredernes utilstrækkelige forståelse for fagmilitære perspektiver, der er årsagen.

Det fremgår som tidligere nævnt, at adgangen til østlige kilder har været ganske begrænset i sammenligning med rådigt, vestligt materiale. Nogle undtagelser forekommer dog, idet: "Blandt østkilderne kan fremhæves et enestående polsk materiale, hvortil der ikke tidligere har været adgang" (bind 1, pag.33). I samme bind, pag.40 gøres videre rede for, at dette materiale navnlig indeholder omfattende "polske planer for Danmark, specielt for perioden 1950 til ca. 1980". Det anføres ikke, om dette materiale ikke findes for perioden fra 1980 til slutningen af Den Kolde Krig eller blot ikke har været tilgængeligt for forskerne. Denne sondring burde rimeligvis have været anført som grundlag for en mere forsigtig vurdering (se nedenfor).

Når her efter betænkes, at det er informationer fra dette relativt svage kildemateriale, der efterfølgende skal udgøre kontrol- og sammenligningsgrundlag til vestligt kildemateriale, får læseren en umiddelbar opfattelse af en ubalance.

Erkendelsen af denne ubalance ses ikke afspejlet i udredningen. Den savner en tilføjelse om grunden hertil, samt om hvilke kildekritiske principper, der derefter bringes i anvendelse over for de mere sparsomme og med sikkerhed mindre omfattende østlige kilder. Eller som minimum en tilføjelse af, hvilke kildekritiske principper sådanne informationer har været undergivet henholdsvis med hvilke forbehold, de er anvendt i sammenlignings- og konklusionsøjemed.

Man kunne her tilføje spørgsmålet, om de af Ola Tunander anførte opfattelser om ubådskrænkelser i Sverige (hvis inddragning i en undersøgelse af truslen mod Danmark ikke ses begrundet) har været undergivet de således beskrevne "kildekritiske principper", gældende for vestlige trusselsinformationer – og, hvis ikke: om dette skyldes, at udredterne selv har anset denne information som værende af samme tvivlsomme kvalitet som østlige kildeinformationer. Når DIIS havde to tidligere danske forsvarschefer til rådighed, hvis man ønskede det, og en af disse på det tjenstlige plan i en periode har haft det direkte ansvar for kontrol med strædepassagen i de danske adgangsveje til og fra Østersøen, virker det bemærkelsesværdigt, at man medtager Tunander-teserne som et alene stående grundlag for en konstatering, der indebærer både dansk og svensk flådeledelses medvirken til den angivne konspiration. At omtale, dels de officielle svenske undersøgelses resultat som balancegrundlag for opfattelsen af Tunanders teser, dels at den amerikanske, tidligere forsvarsminister, William Cohen, ifølge svensk TV den 12. juni 2000 kategorisk afviste Caspar Weinbergers udtalelser om NATO ubådes operationer i svensk farvand under den kolde krig, kunne have antydnet en vis kritisk holdning til kildematerialet.

Den manglende kommentering af hele dette forhold, og udredningens anvendelse af en og kun én vestlig kilde hertil under fuldstændigt fravær af kritisk forbehold over for samme, som må kvalificeres som i bedste fald kildemateriale af tvivlsom karakter, sætter spørgsmålstejn ved udredningens redelighed i denne sammenhæng.

Min forventning om en forsigtig vurdering af det anførte polske materiale synes velbegrundet og baseres på følgende: for det første, fordi det vel må anses som en ganske naturlig fremgangsmåde for rutinerede forskere at forholde sig objektivt kritisk til især tvivlsomt materiale, for det andet, fordi eftertiden altid rummer muligheder for pludselig udvidet erkendelse af fortidens begrænsninger. Jeg skal her pege på den i Berlingske Tidende, lørdag den 26. november 2005, pag. 15 anførte artikel, der under overskriften "Polen åbner hemmelige arkiver" beskriver, hvorledes den polske forsvarsminister, Radoslaw Sikorski, den 14. november overgiver 700 journaler, der indtil nu har været holdt hemmelige, til Polens Nationale Erindringsinstitut. (i DIIS beretning, bind 1, pag 41 netop et af de arkiver, som DIIS har betjent sig af). Artiklen beskriver bl.a. en "klassisk Warszawapagtøvelse, nemlig et kontraangreb, da 'fremskridtets kræfter' aldrig ville angribe først, og som ville have involveret at gå hele vejen til Atlanterhavet. Det omfatter de beregnede mål for atomvåben, både fra Sovjetunionen og NATO", sagde Radoslaw Sikorski på pressekonferencen. Her tilføjede han, at det var en 'bevægende og rystende oplevelse' for ham at se kortet første gang. 'Det viser, at...vi blev bedt om at deltage i en operation, som kunne have resulteret i den totale atomudslettelse af vores land".

Denne overgivelse af nye dokumenter viser, at de polske myndigheder indledningsvis kun har anbragt de dokumenter i Polens Nationale Erindringsinstitut, som de hidtidige politiske myndigheder ønskede at give forskerne adgang til. Med ændret politisk ledelse, er disse muligheder udvidet med materiale, der ligger langt mere på linie med vestlige truselsopfattelser, men ikke i overensstemmelse med de konklusioner, som DIIS måtte have draget på grundlag af det mere begrænsede materiale i undersøgelsesperioden.

Det bør ordentligvis tilføjes, at Dagbladet Politiken fra samme pressemøde bringer samme nyhed med den forskel, at Politiken oplyser, at det afleverede antal journaler omfatter 1.700 i modsætning til Berlingske Tidendes opgivne 700. Det polske "Wiadomości gazeta.pl" oplyser også tallet 1700.

Det ligger mig fjernt at bebrejde DIIS udredere, at de ikke har set dette materiale, eftersom det ikke har været tilgængeligt i forskningsperioden. Til gengæld burde mistanken om dets eksistens på baggrund af det tilsvarende materiale, som udrederne har haft adgang til for perioden op til 1980, have ført til en eksplicit tilkendegivet tolkningsbegrænsning.

DIIS anfører, at: "Til det østtyske kildemateriale er adgangsforholdene generelt særlig gunstige" (bind 1, pag. 39). Dette har jeg ved selvsyn haft lejlighed til at konstatere. Men igen her synes behovet for at læse kilderne med den militære professions briller at slå igennem:

I "Bundesarchiv-Militärarchiv, Freiburg" fik jeg i december 2003 forelagt et tidligere østtysk dokument fra Nationale Volksarmees stab. Dokumentet var dateret 1974 og betegnet:

"Einschätzungen der Absichten und Möglichkeiten der NATO-Kommandos ZentralEuropa und Ostseeausgänge".

Under denne overskrift skjulte sig en omfattende undersøgelse i skemaform af NATOs land-, sø- og luftstyrker og deres muligheder ved et angreb på Warszawa-pagten. Men næsten "spejlvendt" i forhold til overskriften dannede dokumentet samtidig grundlag for det, der i vestlig militær sprogbrug benævnes en foreløbig befaling. En foreløbig befaling benævnes sådan, fordi den ikke indeholder nogen ordre til udførelse. Den er et stabsarbejds- og planlægningspapir, som kan være udformet i alle grader fra skitsepræg til fuldstændig færdig befaling minus ordren til udførelse. Den befaling, jeg fik forelagt var til østtyske enheder. I befalingens pkt. 1 (der også i vesten beskriver fjenden og hans forhold, og som i en foreløbig befaling oftest indeholder de forudsætninger, hvorunder befalingen formodes/forventes at komme til udførelse) hvori punktet: "Fjenden har mobiliseret", var den tilstrækkelige forudsætning og det tilstrækkelige argument for Warszawa-pagtens pre-emptive, offensive forsvar med operationsretningerne: BERLIN-BONN-PARIS, KÜSTE-JÜTLAND-SKAGEN og DRESDEN-FRANKFURT (MAIN)-TROYES. I dokumentets kapitel 5 (pkt. 5.1) anfør-

tes anvendelsen af atomvåben. "Der regnes med, at NATO vil udløse ca. 1.000 A-våben over DDR".

Atomvåbenstøtte til Warszawa-pagtens tre operationsretninger var derefter anført. Til operationsretningen KÜSTE-JÜTLAND-SKAGEN forudsås anvendt minimum 27, maksimum 52 til 1. angrebsdag; minimum 16, maksimum 32 til 2. og følgende dage. Til sammenligning tjener, at antallet til operationsretningen BERLIN-BONN-PARIS var forudset til minimum 93 maksimum 140 til 1. dag med reduktion til minimum 48, maksimum 80 til 2. og følgende dage. Det skal tilføjes, at ingen af de anførte antal våben var beskrevet ved deres størrelse.

Rapportens grundlag (Auskunftsbericht) forelå i såvel en tysk som russisksproget udgave.

Samtidig kunne jeg konstatere, at kapitlerne 8. og 9. med overskrifterne: "Ziel, Charakter und möglichen Ausmass subversiver Kräfte - Einsatz der dazu vorgesehenen Kräfte" og "Aufgeklärte Kernwaffenlager in der BRD" begge manglede.

Man bør naturligvis forholde sig kritisk til et sådant dokument og - ikke mindst - det tidspunkt, hvor dokumentet er produceret (under alle omstændigheder efter 1965!). Uagtet dette finder jeg det interessant at se, hvilken grad af parallelitet, der er mellem dette dokumentets indhold og oven for citerede og nu frigivne, polske dokumenter, uden at jeg dog har haft lejlighed til en tidsmæssig sammenligning mellem de polske dokumenter og det østtyske.

Når jeg tager specielt denne konstaterede sammenlignelighed mellem de nævnte polske dokumenter og det tilsvarende østtyske med, ligger heri ikke noget angreb på DIIS udredere. Jeg betragter min oplysning som bidrag til den fortsatte erkendelse. Men de omhandlede dokumenter adskiller sig på et uhyre vigtigt punkt fra mange af de kildedokumenter, som DIIS har gjort brug af: De er IKKE øvelsesdokumenter. De er reelle stabsarbejder, produceret i stabe på forskellige trin inden for WAPA og afspejler det planlægningsarbejde, der udførtes på disse trin, varieret over tid. At der ikke kan være tale om troppeøvelsesdokumenter fremgår af, at tilrettelæggelse af troppeøvelser, der involverer

rer modstanderens territorium er absurde. Papirets operative status er allerede beskrevet ved karakteristikkene "foreløbig". Til gengæld udsiger det niveau, hvor papiret er fundet (Forsvarsministerium/Generalstab der NVA), at papiret ville være anvendeligt som en endelig befaling med meget små ændringer/tilføjelser (hvilket i sig selv er en begrundelse for dets eksistens). Det fremgår ikke, i hvilket omfang denne foreløbige befaling har været videredelegeret (eventuelt partielt) til underlagte kommandoniveauer med henblik på detailplanlægning her. Det fremgår heller ikke, om dokumentet har været anvendt/skulle anvendes som grundlag for krigsspil. I sidste tilfælde ville det kun bekræfte min vurdering af dokumentets højtrangerende placering i planhierarkiet. Der synes ikke megen rationalitet i at gennemføre krigsspil, hvis planindhold ikke er rettet mod den virkelige verden. Og samtidig kunne de polske dokumenters indhold antyde, at de som planer samtidig virker som "facitliste" for det østtyske dokument. Dette har dog en fortsat undersøgelse som forudsætning.

INTERVIEWS MED HØJTSTÅENDE, TIDLIGERE SOVJETISKE EMBEDSMÆND

Under overskriften: **"Alt hvad de behøvede var at give signal"** udtalte generaloberst Matvey Burlakov sig i det russiske magasin "Vlast" den 29. marts 2005 om sin opfattelse af Warszawapagtstyrkernes opgaver og muligheder i forsvaret af pagtens territorium.

Generalobersten må i denne henseende betegnes som velkvalificeret som interviewemne.

Jeg skal ikke i detaljer gennemgå hans CV. Af forståelsesmæssige hensyn skal blot anføres, at han i 1988 udnævntes til chef for Sydgruppen, og at hans opgave i denne stilling var at trække de russiske styrker herfra tilbage til Rusland i de følgende to år. Den 14. december 1990 udnævntes han til chef for Vestgruppen, som han afviklede i august 1994. I 1994 og-95 var han viceforsvarsminister. Efter pensionering er han formand for Vestgruppens Veteransammenslutning.

Af interviewet fremstår billedet af en bitter og frustreret officer. Men samtidig åbenbarer interviewet forhold, der afspejler en selvstændighed i Den Røde Hærs officerskorps' øverste lag i forhold til den politiske ledelse, der gør vestlige opfattelser af aftaler, indgået med Sovjetunionens politiske ledelse til illusioner. Omvendt forholder generaloberstens udsagn sig meget klart til de i ovennævnte polske og østtyske dokumenters særdeles aggressive defensiv-opfattelser. For interesserede læsere skal oplyses, at interviewet i sin helhed (endda i engelsk oversættelse) er fundet på:

<http://www.kommersant.com/doc.asp?id=558042>, Af interviewet skal – for denne artikel – citeres nøglespørgsmål og – svar (min oversættelse).

Spm.: "I USSR eksisterede det præventive slags koncept. Var vi rede til at slå først, hvis spændingen steg?"

Svar: "*Selvfølgelig. Hvad ellers? – Skulle vi vente på, at de angreb os?*"

Spm.: "Nåede vi dertil?"

Svar : "*Den Kolde Krigs højdepunkt lå i 1980'ernes begyndelse. Alt, hvad de behøvede, var at give signalet, og alt var blevet sat i gang. Alt var kampklart. Granaterne lå i kampvognene. De skulle bare lades og afskydes. Vi havde brændt og ødelagt alt, hvad de havde. Jeg mener militære mål, ikke byer. Jeg mødtes ofte med formanden for NATOs Militær Komité, Klaus Naumann. Han spurgte mig en gang: "Jeg har set de planer for Den Østtyske Hær, som De har godkendt. Hvorfor begyndte I ikke jeres fremrykning?" Vi forsøgte at beholde disse planer, men en eller anden kopierede dem hemmeligt. Og Naumann erklærede sig enig i, at vi kunne have nået Den Engelske Kanal inden for en uge. Jeg sagde til ham: "Vi er ikke angribere. Hvorfor skulle vi starte mod jer? Vi har altid ventet på, at I skulle begynde"*

Spm.: "Så De forberedte krig i de tidlige 1980'ere?"

Svar : *Vi ikke bare forberedte. Vi var forberedte! Marskal Ogarkov fastlagde fire strategiske sektorer til føring af en offensiv krig. Den vestlige lå i Legnica, Polen og Smolensk. Den sydvestlige i Chisinau, Den sydlige i Baku, og den fjernøstlige (kinesiske) lå i Ulan-Ude. Ungarn (Sydgruppen) hørte sammen med Kiev og Odessa Militærdisktrikter. Vi skulle knuse det sydlige Europa, inklusive Italien. Generalstaben har stadig disse planer. De vil stadig kunne anvendes. Alt er færdigbearbejdet i dem, selv om noget af det skal videreudvikles."*

Spm.: **"Blev der planlagt for brug af kernevåben?"**

Svar: *"Selvfølgelig"*

Spm.: **"Ville vi have slået først?"**

Svar: *"Selvfølgelig"*

Spm.: **Udenrigsminister Gromyko sagde, at USSR ikke ville være først til at anvende kernevåben"**

Svar: *"Han sagde ét og militæret tænkte anderledes. Det er os, der er ansvarlige for krig [-ens førelse] (min tilføjelse) "*

Spm.: **"Man siger, at vi kunne have nået til Paris på en uge!"**

Svar: *Med lethed. Vi havde et hav af kampvogne i Vestgruppen. Hele tre kampvognsarmeer! Og hvad havde [Vest]tyskerne? Arbejdsugen slutter om fredagen og derefter kunne man ikke finde nogen, hverken en minister eller en soldat. Kun vagter. Men før de ville have opdaget, hvad der foregik, ville vi have brændt deres kampvogne af og tømt deres depoter. Det er der ingen tvivl om."*

Spm.: **"Alt om kemiske midler er kendt. Men hvad med kernevåbenene?"**

Svar: *"Den 5. maj 1991 holdt jeg en pressekonference og sagde, at vi havde trukket vores kernevåben tilbage, selv om vi manglede nogle. Vi trak dem tilbage på en måde, så ingen kunne følge med. Tyske spioner kiggede på alt det affald, vi smed ud. Men samtidig flyttedes kernevåbnene stille og roligt. Der var mange kernevåben, hele ti echelon'er".*

Ud fra en kildekritisk vurdering bør det selvfølgelig diskuteres, hvor stor vægt man kan tillægge én pensioneret officers udsagn, selv når det høje kommandoniveau tages i betragtning. Men heldigvis har "Vlast" i et interview fra 12. marts 2005 givet mulighed for at sammenligne udsagnene med udtalelser fremsat af en højtrangerende embedsmand fra USSR's udenrigsministerium.

Som ovenfor citeres kun kort af interviewpersonens CV, idet tidligere medlem af Sovjetunionens Udenrigsministeriums Collegium, Oleg Grinevsky, først viceordførende senere ordfører for udenrigsministeriets Mellemøstenafdeling og leder af USSR's delegation ved Stockholmkonferencen om Sikkerhed og Samarbejde og Tillidsskabende foranstaltninger i Europa har givet interview til tidsskriftet. Som ovenfor citeres ligeledes kun, hvad jeg opfatter som nøgleafsnit i forhold til nærværende emne.

Grinevsky: *"Jeg erindrer ikke sikkert, hvornår førsteslagskonceptet blev forkastet!"*

Interviewer: **"Hvilke ideer fremsatte Gorbachev?"**

Grinevsky: *"Han fremsatte én idé: "Vi kan ikke fortsætte med at leve på denne måde!" Vi tabte terræn på alle områder. Der var bare det problem ved det, at han [heller] ikke vidste, hvordan vi skulle leve. Derfor begyndte en søgeperiode - prøv lidt her, løb en risiko dér. Videre bidrog forskellige personer omkring Gorbachev med forskellige fremgangsmåder. Alt afhæng af opfindsomhed og intellekt"*

Interviewer: **"Som for eksempel opgivelsen af konceptet om et præventivt kernevåbenslag mod NATO, som indeholdt i den sovjetiske doktrin?"**

Grinevsky: *"Officielt sagde Sovjetunionen altid, at den ikke ville være den første til at anvende kernevåben. I virkeligheden var tingene anderledes. Under manøvrer (for eksempel "VEST-83" gennemførte de [WAPA militære ledelse (min tilføjelse)] et krigsspil mod NATO-landene under den forudsætning, at man modtog troværdig efterretning om, at et NATO kernevåbenangreb var under forberedelse. Jeg ved ikke præcist, hvornår første-slags konceptet blev opgivet, men det var i kraft indtil 1987. Hvis jeg ikke tager fejl, opgav de det, da Dmitri Yazov blev udpeget til forsvarsminister. Det er imidlertid vanskeligt at udtale sig detaljeret i denne forbindelse, da materialer herom ikke er offentliggjort endnu"*

Interviewer: **"Planlagde amerikanerne noget tilsvarende?"**

Grinevsky: *"Nej! Ifølge deres planlægning skulle WAPA styrkerne rykke op til 100 km. Ind på NATOs territorium, før de fik tilladelse til at anvende kernevåben".*

Interviewer: **"Overvejede amerikanerne reelt en sådan mulighed?"**

Grinevski: *"Ja, de gjorde. På det tidspunkt havde vi imidlertid opgivet at erobre noget som helst. Vi ønskede kun at kunne fastholde, hvad vi havde – idet vi fortsat fastholdt opfattelsen, at en offensiv er den bedste defensiv. Lad os tænke os, at vi modtog efterretninger om, at USA var ved at begynde et angreb. I det tilfælde ville generalstaben planlægge et præventivt kernevåbenslag, som uundgåeligt ville have ført til en universel kernevåbenkrig. Vi mistænkte med andre ord hinanden*

for det værst tænkelige og forberedte krig. Under sådanne vanvittige omstændigheder kunne en tilfældig afskydning af et missil, forkerte efterretninger eller fejltolkning af den anden side have ført til en katastrofe. Derfor kan begyndelsen af 1980'erne (før Gorbahev) anses for at være Den Kolde Krigs farligste periode – endda farligere end Cuba-krisen i 1962. Men det er stadig noget, man ikke diskuterer.

Set i et bredere perspektiv, som af professor Georg Sørensen anbefalet, synes ovenstående to interviewpersoner at være helt ubekendt med den nøglekonstatering, DIIS definerer sig til i det, der vel med rette kan betegnes undersøgelsens bærende tese (bind 4, pag.63):

"Konstateringen af, at der ikke kan påvises en egentlig militær trussel, er en *historisk* konstatering, men den har betydning for forståelsen af hele den kolde krig. "

De synes også begge at være ubekendt med det af DIIS fastlagte faktum:

"at en storkrig fra starten ufravigeligt ville blive udkæmpet som en kernevåbenkrig – blev dog forladt allerede omkring 1965".

Deres ufuldstændige viden om DIIS fremtidige, historiske konstatering kan læses både explicit af generaloberstens udsagn om det *sovjetiske politiske establishments* ringe – om overhovedet nogen – betydning for styring af en krig efter en politisk beslutning herom, af arkivalierne i Freiburg og implicit af arkivalierne i Warszawa, der dokumenterer, at det *sovjetiske militære establishment* planlagde for udelukkende offensiv anvendelse af det militære instrument inklusive fuld kernevåbenanvendelse helt ind i 1980'erne, uagtet at udrederne konstaterer denne virksomhed "forladt allerede omkring 1965".

Samtidig er de dog begge bekendt med, at man i vesten forlod sig på de forhandlingsresultater, man opnåede på våbenkontrolområdet, til-

lidsskabende foranstaltninger etc.etc. At disse resultater bevidst ikke havde samme værdiindhold for ledende folk i såvel USSRs Udenrigsministerium som Forsvarsministerium, som man i Vesten – ganske vist usikkert tøvende – tillagde dem, synes at være forbigået udredernes opmærksomhed, da de fastlagde deres historiske konstatering.

TRUSSELSOPFATTELSE

Ved at udelade en kvalificeret undersøgelse af Warszawapagtens militære kapacitet, militære doktrin og militære organisation, og ved på forhånd at beskrive problemerne ved at fastlægge intentioner om magtanvendelse, er det ikke vanskeligt at se, hvordan undersøgelsen overhovedet kan nå frem til fastlæggelse af ovenanførte "**historiske konstatering**". Jeg vil igen vende tilbage til den formulerede opgavestilling, der i kraft af sit fokus på den militære kapacitet og dens potens antyder, at WAPAs styrkeopbygnings overskudskapacitet i forhold til det for forsvaret af Østblokken nødvendige, ligger en implicit intention. Men denne pointe synes helt at være undgået udredernes opmærksomhed. De forholder sig i hvert fald ikke hertil.

Ved siden af dette synes en erkendelse af omfanget af autonomi i det sovjetiske militære establishment også at være overset. Det vil efter generaloberst Burlakovs udtalelser være vanskeligt at hævde Den Røde Hærs fulde accept af det politiske primat i styring af krig, som det gælder i NATO, og fremgår af hele NATO organisation og funktionsmåde. Det må beklages, at undersøgelsen tilsyneladende helt forbigår dette forhold som en mulig trusselsparameter, som det er nævnt i ovenfor citerede NATO-udtalelse. Forholdet forekommer især at have været relevant i den sovjetiske "Zombie"-periode

Selv om kapitel 4, trusselsbegreb og trusselsvurderinger primært indeholder en række teoretiske betragtninger, som må være uden større interesse uden for fagkredse, skal kapitlet dog kommenteres, idet det hovedsagelig tjener til at lægge grunden for forskernes arbejde frem mod hovedkonklusionerne. Skulle kapitlet alene tjene til at indføre læserne i begreberne, kunne det med fordel beskæres uden større ska-

de. På baggrund af en gennemgang af hele udredningen synes kapitlet dog at tjene et andet formål: at skabe tvivl om den gængse trusselsopfattelse for at give plads til hovedkonklusionen om truslen: "at der **set i historisk perspektiv ikke var en reel militær trussel**". Denne, for de fleste overraskende, konklusion bliver ikke mindre overraskende, når den ses på baggrund af teksten i bind 1, pag.88: "... at det at kalde noget en trussel i sig selv er en politisk handling". Heraf må udledes, at de trusselsvurderinger, som under Den Kolde Krig udarbejdedes af NATO, af de enkelte NATO-lande hver for sig, herunder Danmark, af udrederne anses som politiske handlinger, hvis indhold jf. udredningens hovedkonklusion endda har været forkerte.

Sammenholdt med en række betragtninger flere steder i udredningen om trusselsinflation, manipulation, påvirkning fra især amerikanske efterretningstjenester o.l. tjener dette til at nedgøre de danske trusselsvurderinger. Omvendt tages disse dog i udstrakt grad i udredningen til indtægt som beskrivelse af de datidige vurderinger. Men i det historiske perspektiv, det vil sige i udredernes vurderinger, lægges der, baseret på et diskutabelt kildegrundlag, afstand til samme.

I bind 1, pag. 98 anføres i afsnittet om alliancepolitisk sammenhæng, at der også kan være motiver til bevidst at manipulere trusselsvurderinger i en bestemt retning. Selv om forholdet, ud fra NATOs samarbejdsform, konsensus-modellen, med en vis rimelighed kunne forsvares ud fra alliansens behov for kompromisløsninger mellem medlemslandene, forekommer det mig irrelevant for Danmarks vedkommende. Her til lands kunne der være varierende opfattelser af truslerne i mellem de enkelte værn, Men det ændrer ikke på det faktum, at danske trusselsvurderinger udvikledes af FE og efterfølgende autoriseredes af Forsvarschefen til brug for Forsvaret. Denne proces var hverken simpel eller politisk styret, så lidt som påvirket udefra. Det er netop denne model, der er beskrevet i "Beretning fra Forsvarskommissionen af 1988". Det anførte synspunkt om ekstern påvirkning synes derfor ikke at have en validitet, der berettiger, at det fremføres som et faktum i nationalt og internationalt efterretningssamarbejde. Det skæmmer især beskrivelsen, at udrederne synes at have en anden opfattelse

uden at anføre eksempler på den manipulering, der kunne begrunde deres synspunkt!

En del af kritikken mod udredningen fra især militært personels side skyldes, at udrederne har udledt en trusselsopfattelse, forskellig fra den, der med variationer har karakteriseret den kolde krigs periode. Og dette uagtet, at den i Vesten almindeligt gældende trusselsopfattelse var udarbejdet af internationale myndigheder, andre landes efterretningstjenester og disses foresatte nationale myndigheder samt nationale danske myndigheder. Alle har de i forløbet haft til opgave at beskrive den trussel, man opfattede, for de politiske myndigheder, der skulle forholde sig hertil. Jeg har ovenfor peget på sådanne sammenfattende beskrivelser for NATOs vedkommende (byggende på en konsensus mellem medlemslandenes militære og politiske myndigheder) og for to tilsvarende danske, dels i Forsvarskommissionens beretning af 1988, dels i FE "Truslen mod Danmark", ligeledes 1988. Det nærmeste udredningen kommer til at forholde sig hertil, fremgår bind 1, pag.99, hvor "Udredningen vil vurdere den militære trussel mod Danmark i en række specifikke situationer/kontekster". I næste stykke beskrives, at: "Kildegrundlaget for denne vurdering af den militære trussel vil være den sekundære litteratur om Danmark under den kolde krig samt om den kolde krig generelt".

Her savner jeg en beskrivelse af udredernes kvalifikationer til at vurdere en militær trussels kvalitative værdi i sammenligning med ovenfor beskrevne proces. Savnet understreges af, at efter fravalg af den rådige militære ekspertise, er det alene DIIS udredere, der kan stå som garant for de militære vurderingers kvalitative indhold i udredningen og dermed for dennes indholdsmæssige redelighed. Dertil savner jeg en begrundelse for valget af den sekundære litteratur om Danmark under den kolde krig. Udrederne søger på intet tidspunkt at beskrive endsige kvalificere de parametre, de vil bringe i anvendelse til at gennemføre en sådan selvstændig vurdering af den militære trussels eksistens og eventuelle omfang. Jeg må lade mig nøje med den beskrivelse af udredernes definition af militære trusler, der i al deres kursoriske banalitet er anført bind 1, pag. 91. Når dette skal udgøre baggrund for samme udrederes anvendelse af "sekundær litteratur" som kildegrundlag for

vurderingen synes de efterfølgende 2252 sider af udredningen, uanset deres varieret interessante indhold at være usikkert funderet som grundlag for den ny erkendelse, der kan overbevise mig om rigtigheden af udredningens historisk nye trusselsvurdering.

Min respekt for udredningens resultat støttes ej heller af bemærkningen, Bind 1, pag. 100, hvor arbejdsredskaber til produktion af trusselsvurderinger beskrives således: "diverse tommelfingerregler som f.eks. historiske analogier eller forenkende læresætninger som "*intentioner kan skifte fra den ene dag til den anden, og fuld vished om deres karakter kan aldrig opnås, og derfor bør indsatsen koncentrerer om kapaciteter*". Det synes ganske at være gået udredernes opmærksomhed forbi, at netop intentioners mulige pludselige variation har ført til en logisk arbejdsdeling i Danmark, som i mange andre lande mellem fagfolk, der med professionel forståelse for substansen og dens iboende potentiale har haft til opgave at analysere og vurdere den militære kapacitet, medens vurderingerne af de politiske intentioner placeredes på det politiske niveau. Det hensigtsmæssige i denne arbejdsdeling fremstår i den overensstemmelse, der findes mellem f.eks. Forsvarets Efterretningstjenestes trusselsvurderinger og ovenanførte interview med generaloberst Burlakov. Der synes at være utrolig god overensstemmelse mellem FE og generaloberstens vurdering af den militære kapacitets muligheder, såfremt den blot blev sat i værk fra sovjetisk politisk hold. Alene det beredskabsniveau, som generalobersten beskriver, udsiger, at den militære trussel (noget mere omfattende end af DIIS beskrevet) ved en politisk beslutning kunne eksekveres med momentan virkning. Når tillægges generaloberstens beskrevne despekt for de politiske beslutningstageres efterfølgende muligheder for indflydelse, forekommer arbejdsdelingen velbegrundet, om end den politiske opgave: at beskrive variationen i intentioner måske mindre hensigtsmæssigt tilgodeset.

Undersøgelsens Credo?

Det forekommer ikke uden betydning, at påstanden: "at **det at kalde noget en trussel i sig selv er en politisk handling**", fremtræder så enkel

og temmelig ufuldstændigt argumenteret. Tages denne halve sandhed bogstaveligt – i stedet for f.eks.: "... **kan** være en politisk handling", må udledes, at hele udredningens angivne "historiske sandhed" også er en trusselsvurdering. Den har blot et andet indhold end den gængse. Skal dette indhold accepteres, efterlader det læseren med kun en mulig konklusion: **DIIS udredning er en politisk handling!** Den hidtidige debat om udredningen synes at underbygge en ensartet opfattelse heraf. Dette er fundamentalt en væsentlig svaghed ved udredningen, der heller ikke ses hjemlet i opgavestillingen. Set på denne baggrund afklares ganske vist mange indholds- og metodemæssigt uforståelige konstateringer og spørgsmål. Men samtidig kan konstateres, at udredningen i den fulde konsekvens reduceres til et indlæg for en politisk hensigt.

Et eksempel på dette samt på konsekvenserne af ikke at inddrage militær sagkundskab er omtalen af Jyske Divisions indsættelse, bind 3, pag. 464. Det anføres, at divisionen i krig skulle foretage "... hurtig forlægning til den indre tyske grænse ved Lübeck" – og - "... gennemføre et stærkt stedbundet forsvar – der kunne minde om en skyttegravskrig – om og vest for Lübeck. Et system af forsvarslinier var her nøje forberedt." Læseren bibringes ikke indtryk af de problemer, som var forbundet med at bringe divisionen op på krigsstyrke – divisionen var afhængig af politisk beslutning om samt tidsforbrug til mobilisering. Der var tale om reaktive foranstaltninger, idet en eventuel angriber ville have initiativet (cfr. interviewet med generaloberst Burlakov). Hertil kom, at de omtalte til skyttegravslignende forsvar forberedte forsvarslinier nok var grundigt rekognoscerede, men uden at de tidskrævende feltbefæstningsanlæg var udført i det brede forsvarsrum. Der var således tale om væsentlige usikkerhedsmomenter. Men disse kendsgerninger passer ikke ind i DKK optimistiske holdning til vestlige militære muligheder.

"ABLE ARCHER 1983"

Uden for den løbende debat mellem FPJ og Dir. Jens Gregersen, skal jeg tilbyde følgende til udvidelse af erkendelse: i forbindelse med forbere-

delse og iværksættelse af enhver større øvelse, var det ren rutine, at de modstående pagters hovedkvarterer fulgte hinandens ændringer i beredskabet (kontrol med "normalbilledets" fastholdelse). Samtidig foretoges egne ændringer i beredskabet i overensstemmelse med egen øvelses "opvarmningsperiode". Dette kunne naturligvis kun finde sted, fordi begge parter ved for pludselige eller for omfattende ændringer kunne opfatte sådanne som indikationer på ændringer af det normalbillede, der fagligt set hørte sammen med øvelsesgrundlaget. Således "aflæste man hinanden" og "kvitterede" for, at man fandt den anden side "inden for rammerne" og "selv "var vågen". Dette var en helt fast eksercermæssig disciplin i hele den kolde krigs forløb. Dertil var kendskab til større øvelses tidsmæssige placering normalt kendt (også en del af normalbilledet), ligesom man i en vis udstrækning tillige havde kendskab til modpartens øvelsesgrundlag. Man havde normalt kendskab til, om øvelserne var inklusive troppestyrker (hvilket gør en overgang fra øvelse til overraskende iværksættelse af en krig ulig mere sandsynlig, end fra en øvelse uden deltagende troppestyrker).

Når dette har kunnet betragtes som et "normalbillede" i forbindelse med både WINTEX- og ABLE ARCHER-øvelserne gennem tiden, skyldes det, at beredskabsforøgelser var helt rutineprægede, uanset deres geografiske variationer, tilpasset lokalbestemte øvelsesformål.

Den til ABLE ARCHER 1983 hørende beredskabsforøgelse i WAPA har således kunnet følges og været kendt af NATO, men uden at den er blevet anskuet som så alarmerende, at den i sig selv har udløst supplerende foranstaltninger til det igangværende øvelsesberedskab. Alt andet ville have givet tolkningsproblemer hos modparten. Omvendt har WAPA efterretningstjenester været på det rene med, at NATO næppe kunne finde på at starte en pludselig krig fra en ABLE ARCHER 1983-øvelse, der gennemførtes uden andre troppestyrker, end de for signal-tjenestens gennemførelse nødvendige. At øvelsens indhold kan have interesseret/overrasket WAPA, skal jeg ikke udelukke, men det forekommer temmelig indlysende, at dette indhold kun giver efterretningsmæssig mening ud over pågældende øvelses almindelige indhold, hvis troppestyrker til krigens gennemførelse også er til stede. Dette gælder dog ikke, hvis man er overbevist om, at en krig mellem NATO

og WAPA kunne udkæmpes udelukkende med nukleare midler. Men personer med en sådan forenklet opfattelse fandtes næppe i tilstrækkeligt stort antal eller på tilstrækkeligt højt kommandoniveau i nogen af pagternes militære styrker.

Det er i øvrigt bemærkelsesværdigt, at udredningen i sin analyse af ABLE ARCHER 1983 som kildegrundlag hovedsageligt anvender den tidligere CIA direktør Robert M. Gates' erindringer, i hvilke der ikke fremføres nogen form for dokumentation for de fremførte udsagn om ABLE ARCHER. Selvbiografier må vel også mildt sagt anses som værende sekundære kilder. Men som det siden er fremført af direktør Jens Gregersen i "Forum for Forsvarsstudier" udgivet af Forsvarsakademiet i december 2005 findes der en række autoritative kilder, der karakteriserer Sovjets reaktion på ABLE ARCHER 1983 som værende af helt rutinemæssig karakter og i en helt anden uddramatisk rolle end den, som er fremført i udredningen. Disse kilder synes ikke at have haft udredningens bevågenhed og ville også fjerne en væsentlig grundsten for dens konklusioner. Såfremt udrederne havde benyttet sig af de militærfaglige personkilder, der havde stillet sig til rådighed for deres arbejde, ville de også kunne have fået en dybere forståelse for, hvorfor Forsvarets Efterretningstjeneste ikke fandt anledning til at rapportere eller vurdere WAPA reaktioner på ABLE ARCHER som usædvanlige. Dette skal ses i lyset af Forsvarets Efterretningstjenestes særdeles gunstige vilkår for tidsaktuel efterretningsindhentning i netop de geografisk relevante områder og for den type militære aktiviteter, som hævdes at være WAPA reaktioner på ABLE ARCHER 1983.

AFSLUTNING

Jeg indledte med at anerkende FPJ redelighed i hans arbejde med FE kilder. Jeg har ingen anledning til at betvivle samme i resten af hans arbejde. Jeg har samtidig anført, at jeg er forundret over, at han har måttet være alene om dette arbejde i relation til vurdering af truslen. Resultatet heraf synes at støtte min overraskelse. Jeg er ganske klar over, at de af FPJ udfundne resultater har skullet igennem en konsensusproces i DIIS. Hvordan et flertal i denne proces har fordelt sig kan jeg ikke vide, men det har synligt været uden nogen form for militær ekspertise, hvilket fremgår af Bilag 1 i bind 4, hvilket set på baggrund af opgavestillingen ikke anses som redeligt.

Opgavestillingens krav om en selvstændig beskrivelse og vurdering af den kvantitative henholdsvis den kvalitative styrkeopbygning i USSR og de øvrige Warszawapagtlande (WAPA) ses kun behandlet kursorisk i bind 1. I betragtning af udredningens hele volumen forekommer 2% afsat til denne del af opgaven (medmindre man også indregner "datidige vurderinger af østlige kapabiliteter og tilsvarende vurderinger af Sovjetunionens intentioner") ikke at være redeligt i forhold til opgavestillingen. Tilsvarende gælder for beskrivelsen af USSR's udvikling og deployering af nukleare og andre masseødelæggelsesvåben med fremføringsmidler sammen med kendte sovjetiske doktriner for anvendelse af disse våben samt de overordnede sovjetiske overvejelser vedrørende opbygning og anvendelse af nukleare styrker. Et er, at denne del af opgaven kræver rimelig militærfaglig forståelse/baggrund, som imidlertid er fravalgt, værre forekommer det at være, at udrederne på det grundlag har fravalgt sig selv grundlaget for overhovedet at kunne opfatte en trussel. Har man været sig dette bevidst, er fravalgene og reduktion af denne del af besvarelsen ikke redelige. Har man været ubevidst hermed forekommer besvarelsen ukvalificeret.

Det er således en naturlig konsekvens, at DKK indeholder en trusselvurdering, der har overrasket ikke kun mig. Men udredningen giver mig hjælp til at forstå den: den er en politisk handling! Det kan jeg anerkende, men finder det i modstrid med kommissoriets opgave og de

redelighedsprincipper, jeg ville anse som givne i forhold til en seriøs behandling af denne del af opgaven.

Jeg har udtrykt undren over de kildekritiske principper, som man har fulgt eller fravalgt. Såvel for dette punkt som for det netop nævnte finder jeg anvendelsen af principperne rangerende lavt i forhold til de redelighedskriterier, Forsvaret med udgangspunkt i Professor H.P. Clausens: "Hvad er historie?" har undervist officerer efter gennem mere end 35 år. Undervisningen introduceredes og blev fra begyndelsen forestået af professor Sven Henningsen, bistået af mange civile historikere og vurderet af eksterne censorer som for eksempel Den Kommitede for Statsministeriet, Hr. Henning Gottlieb og professor Nikolai Petersen blandt mange andre.

Jeg ser ikke anledning til at fremdrage flere punkter, men vil slutte med at konstatere, at der er et endda stort behov for fortsat forskning i den kolde krigs historie. Denne forskning kan blot ikke resultere i tilføjelser til eller rettelser af DKK. Dertil er den foreliggende udredning ikke egnet.

J.E. ANDERSEN

Forfatteren

J.E. Andersen har gennem 6 år haft ansvaret for undervisning i Militær- og Krigshistorie samt Statskundskab og International Politik på Hærens Officersskole. Dertil 3½ år som leder af Forsvarsakademiets faggruppe Statskundskab og Strategi. Han har, efter pensionering, været stillet til rådighed af Forsvarets Efterretningstjeneste (FE) for udrederne fra DIIS som assistance til at finde rundt i FE arkiver.

Nærværende artikel er den tredje udgivelse fra Forum for Forsvarsstudier, som tager kritisk stilling til den udredning Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS) udgav medio 2005 om Danmark under den kolde krig.

I denne udgivelse sætter forfatteren, J.E. Andersen, spørgsmålstegn ved DIIS rapportens troværdighed:

At undersøge rapporten ud fra et redelighedskriterium ville føre til en vidtløftig motivanalyse.

At undersøge rapporten ud fra et troværdighedskriterium må bygge på opgavestillingens fordring om en detaljeret beskrivelse og analyse af Sovjetunionen som en trussel mod Vesten.

J.E. Andersen mener, at med DIIS bevidste fravalg af militær ekspertise, af repræsentative danske dokumenter fra tidligere Forsvarskommissioner og med kun et rudimentært østligt kil-demateriale til rådighed, forekommer rapportens troværdighed begrænset. Denne karakteristik gælder især udredningens konklusion på trusselsområdet, som indirekte også underkendes af tidligere højtstående sovjetiske embedsmænd.

 FORSVARSAKADEMIET

Udgivet marts 2006 af
Forsvarsakademiet
Svanemøllens Kaserne
Ryvangs Allé 1, 2100 København Ø
tlf.: 3915 1515 fax: 3929 6172
email: fak@fak.dk, webside: www.fak.dk